

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Зростаюча глобалізація небезпек у сучасному світі вимагає від людини глибокого розуміння особливостей їх виникнення, прояву та надійного захисту від них. У такій ситуації зростає актуальність вивчення проблем безпеки людини, особливо для спеціалістів, чия діяльність пов'язана з наданням професійної допомоги всім верствам населення, постраждалим від небезпек, – для соціального педагога. Завданням соціального педагога стає не тільки допомога інвалідам, алкоголікам, наркоманам, хворим, родинам із "груп ризику", особам із девіантною поведінкою, зняття соціальної напруженості, а й профілактика різного роду небезпек сучасного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із найважливіших факторів формування в людини знань з безпеки життєдіяльності є формулювання актуальності її вивчення. Дослідженням проблем із цього питання займалися Н.В.Герман, Є.П. Желібо, Н.П.Трошій, О.М. Хіміч. Особливо важливими є знання з питань безпеки людини для соціального педагога, які є невід'ємною частиною його фахової компетентності. Проблему фахової підготовки соціального педагога розглядали О. Безпалько, В. Бочарова, Н.Задерико, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, Л. Міщик, Р. Овчарова, С. Хлебик та ін.

Постановка завдання. Розкрити важливість вивчення дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» для професійної діяльності соціального педагога.

Виклад основного матеріалу. З появою на Землі перших людей одночасно виникла проблема захисту людей від небезпек у різних умовах. У глибокій давнині обговорювалися проблеми безпеки людини в процесі трудової діяльності.

Слід відзначити, що перші визначення поняття «Безпека праці» можна зустріти в Гіппократа (460–377 р.р. до н. е.), Аристотеля (384–322 р.р. до н.е.), вони трактували важливість умов, у яких відбувається трудова діяльність. Відомий лікар Парацельс (1493–1541 р.р.) звернув увагу на небезпечні фактори, які впливають на робітників у гірничорудній справі. Саме він сформулював принцип нормування (принцип Парацельса) – все є отрута, і все є ліки – все залежить від їх дози, норми. Принцип Парацельса залишився актуальним у наш час, став основою багатьох наук, таких, наприклад, як виробнича санітарія. Примітним є те, що цей принцип є невід'ємним чинником у нормуванні дії гранично допустимих концентрацій (ГДК) шкідливих речовин на людину. Італійський лікар Рамаццані (1633–1714) виклав основи виробничої гігієни у праці «Про хвороби ремісників», а М.В. Ломоносов (1711–1765) став автором провідних наукових розробок у гірничорудній справі.

Пізніше, у 19 сторіччі, у зв'язку з інтенсивним розвитком промисловості, з'являються праці В.Л. Кирпичова (1845–1913), Д.П. Нікольського (1855–1918), В.В. Левицького (1867–1936), О.О. Скочинського (1874–1960) та інших вчених, що стали основою сучасного вчення про безпечну життєдіяльність людини. В цей період були розроблені основи системного аналізу безпеки, що дозволяють виявляти небажані події [6, с. 12].

Уперше на науковому рівні проблемою безпеки життєдіяльності людини займався польський натураліст В. Ястшембовський, який у 1857 році опублікував працю «Риси ергономіки», створивши науку про безпечну працю. В цій публікації безпека праці зводилася до безпечної роботи машин і механізмів, зовсім не враховуючи психічні якості людини-працівника, оператора. На думку науковця, наслідком безпечної техніки мала бути цілковита безпечність людини, працівника (оператора). Проте відомий російський вчений В.М. Бехтерев, крім технічного боку, розглядав і психічний стан людини – людський фактор, який може часто змінюватися в залежності від ситуації. Саме В.М. Бехтерев став

засновником ергології – вчення про психічні аспекти безпеки людини у виробничій сфері діяльності.

Знаменною подією щодо розвитку проблеми небезпек стала Барселонська міжнародна конференція 1921 року з безпеки праці, де обговорювалися питання професійного відбору або професійної орієнтації, як проблеми безпечної життєдіяльності. Було відзначено, що професійній орієнтації притаманні такі елементи, як людина та професія. Саме людину, відповідно до її бажань, нахилів і сформованих здібностей, а також індивідуальних психофізіологічних особливостей орієнтують, з урахуванням потреб у спеціалістах у всіх сферах діяльності суспільства на певну професію, в якій саме вона спроможна досягти розвитку та виявити найкращі результати.

При професійному відборі головним є професія з її специфічними вимогами, у відповідності до яких обирається людина. У цьому випадку важливими чинниками є здоров'я, спеціальні знання, інтелект, професійні шкідливості. Саме цьому приділяють і приділяють велику увагу в теорії та практиці безпечної життєдіяльності людини [6, с. 12].

Слід відзначити, що з 1930 року науковцями всього світу активно розглядається ергономічний підхід у вирішенні проблем безпеки праці.

Ергономіка [грец. *έρως* – праця і *νόμος* – закон] – наука, що вивчає допустимі фізичні, нервові та психічні навантаження на людину в процесі праці, проблеми оптимального пристосування навколишніх умов виробництва для ефективної праці [2, с. 6].

Ергономіка є й науковою дисципліною, яка комплексно вивчає закономірності взаємодії людини з технічними засобами, предметами діяльності й середовищем. Її практичним завданням є підвищення ефективності діяльності людини при збереженні здоров'я і всебічному розвитку особистості. Як відзначають науковці [6, с. 13], основна мета ергономіки – забезпечити перехід від техніки безпеки до безпечної техніки. Для цього необхідно уміти виявляти і класифікувати небезпеки, визначати ступінь ризику їхнього прояву, знати принципи безпеки людини.

Більш широке поняття ергономіки, прийняте в 2010 році Міжнародною Асоціацією Ергономіки (IEA), є таким: «Наукова дисципліна, що вивчає взаємодію людини та інших елементів системи, а також сфера діяльності за призначенням теорії, принципів, даних і методів цієї науки для забезпечення благополуччя людини та оптимізації загальної продуктивності системи» [2, с. 6].

Суспільна потреба в збереженні здоров'я і розвитку особистості працівника, поліпшення якості продукції, підвищення продуктивності праці є провідними завданнями ергономіки.

Наприкінці ХХ століття за умов екологічної та демографічної катастроф, численних регіональних військових конфліктів, терористичних актів, значної кількості великих природних і техногенних катастроф стало неможливим захистити людину, суспільство, державу та довкілля від загроз, що постали перед нею. Саме тому вчені дійшли висновку, що система знань про захищеність людини, суспільства, держави та довкілля від загроз, джерелами яких є соціальне, природне та техногенне середовище, повинна стати самостійною науковою дисципліною [5, с. 8]. У галузі освіти було введено в дію Програми підготовки студентів вищих навчальних закладів освіти з дисципліни «Безпека життєдіяльності» (спільний наказ Міністра освіти України та Начальника штабу – Заступника начальника цивільної оборони України від 20.06.95р. № 182/200 «Про викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільна оборона») [3, с. 6].

Безпека життєдіяльності (БЖД) – наука, що вивчає проблеми безпечного перебування людини в довкіллі в процесі різних видів її діяльності (зокрема трудової) [7, с. 4].

Безпека життєдіяльності розглядає проблеми охорони здоров'я та безпеки людини в надзвичайних ситуаціях, виявляє та ідентифікує небезпечні та шкідливі фактори, розробляє методи та засоби захисту людини шляхом зниження факторів до допустимих рівнів, тобто вона вивчає небезпеки та захист від них [1, с. 4].

Найчастішою причиною більшості нещасних випадків, захворювань, аварій, пожеж, вибухів завжди був людський фактор. Тому попередження небезпечних подій або їх ліквідація можлива за умов доведення дій людини до максимально-надійного значення наряду з вдосконаленням технічних засобів захисту. Досягнення надійності людини безпосередньо пов'язано з формуванням загальної грамотності кожної людини в галузі безпеки. Отримання необхідних знань і навичок із цих питань передбачено в «Типовому положенні про порядок проведення навчання і перевірки знань із питань охорони праці». Однак Міжнародний стандарт OHSAS 18001:1999 «Управління охороною здоров'я і безпекою персоналу» вимагає: «Робітники повинні мати відповідну кваліфікацію і компетентність, необхідні для виконання робочих завдань». Під терміном «компетентність» розуміють реально сформовані особистісні якості, які можна продемонструвати, застосовуючи знання та мінімальний досвід діяльності.

Розглядаючи компетентність як педагогічне явище, можна визначити її найважливішу особливість, а саме: компетентність – це не конкретні знання, вміння, навички, а конкретні життєві вчинки, які необхідні людині будь-якого соціального положення, сімейного стану, расової належності, віку, статті, професії, – взагалі будь-якій людині.

Основою формування компетентності людини є предметне навчання – навчальні дисципліни. Навчальні програми наших вищих навчальних закладів завжди були і є предметними; вони передбачають конкретний зміст навчального матеріалу, перелік вимог до засвоєння предмета. Формування компетентності майбутніх спеціалістів у питаннях безпеки реалізується засобами навчальної дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності». Поряд з іншими навчальними дисциплінами, зміст цієї дисципліни повинен відрізнятися в залежності від обраної професії майбутнього спеціаліста.

Безпека життєдіяльності охоплює надзвичайно широке коло питань, які тісно пов'язуються з іншими науками, а саме: гуманітарні (філософія, лінгвістика); природничі (математика, фізика, хімія, біологія); інженерні (опір матеріалів, електроніка, електротехніка тощо); науки про суспільство (право, економіка, соціологія тощо), науки про людину (психологія, медицина, анатомія, педагогіка, ергономіка, соціальна педагогіка).

Збільшення кількості глобальних небезпек життєдіяльності людини в сучасному світі потребує масової підготовки соціальних працівників, соціальних педагогів, іншими словами, людей, які своєю роботою надають допомогу тим, хто її потребує. Є очевидним, що соціальний педагог необхідний і в дитячих лікарнях та санаторіях; і в медичних реабілітаційних центрах для дітей з обмеженими можливостями; і в наркологічних диспансерах для неповнолітніх; і у виправних закладах, значну частину контингенту яких складає молодь, і в багатьох інших закладах та організаціях, які вже існують або з'являться найближчим часом як відповідь на потреби соціальної сфери, що активно розвивається [4, с.6]. Соціальний педагог, як фахівець соціально-педагогічної сфери, охоплюючи у своїй професійній діяльності широкий спектр людського життя, покликаний не тільки вирішувати важкі ситуації різних категорій населення, сприяти реабілітації людей з обмеженими функціональними можливостями, допомагати тим, хто страждає від різних видів залежностей, але в першу чергу цим та іншим проблемам, своєчасно діагностувати та ліквідувати причини їх виникнення, сприяти профілактиці різноманітних небезпек, тобто допомогти забезпечити безпечну життєдіяльність людини. Знання про соціально-політичні небезпеки та своєчасна профілактична робота з дітьми та молоддю в рамках реалізації корекційної, аналітико-діагностичної, психотерапевтичної, соціально-профілактичної функцій соціального педагога дозволяють запобігати асоціальним явищам – бродяжництву, алкоголізму, наркоманії, проституції, вандалізму, тероризму, які набули широкого прояву в сучасному суспільстві через незнання причин їх виникнення та руйнівної дії на життя людини. В умовах України це ускладнюється через ряд обставин, пов'язаних, перш за все, з особливостями соціально-політичної нестабільності в країні. Результатом криз виявилось гостре протиріччя між інтересами суспільства і, як наслідок, збільшення кількості жебраків, дітей-сиріт, соціальних хвороб, сімей із «групи ризику».

У системі наук про безпеку людини особливе місце посідають науки про ризик, який є невід'ємним супутником суспільства і окремої людини зокрема. Ризик – міра вірогідності виникнення аварій та катастроф, небезпечних ситуацій у побуті, виробництві, в медицині та економіці, міжособистіських та міждержавних відносинах. Незважаючи на розмаїття чинників, він має єдиний теоретичний базис і динамічний цикл виникнення та розвитку небезпеки як фундаментального соціально-психічного явища [6, с. 19], оволодіння яким є необхідністю для соціального педагога.

Для майбутніх соціальних педагогів предмет БЖД – це не тільки галузь наукових знань, яка охоплює теорію і практику захисту людини від небезпечних та шкідливих факторів природного, техногенного та соціально-політичного походження, а, перш за все, галузь знань, яка дасть змогу майбутнім фахівцям передавати вміння та навички безпеки життєдіяльності своїм підопічним, навчитися передбачати наслідки небезпечних ситуацій та долати їх прояв, враховуючи особливості певних соціальних груп громадян і окремих осіб.

Висновки. Таким чином, підготовка майбутнього соціального педагога в питаннях безпеки життєдіяльності є запорукою забезпечення рівня безпеки, що залежить від сфер оточуючого середовища – виробничого, побутового, природного, соціального, психічного – сфера відносин між людьми, його клієнтів. Підготовка соціальних педагогів передбачає засвоєння ними великого обсягу фахових знань і умінь, а багатоаспектність професії вимагає компетентності в питаннях безпеки життєдіяльності людини як невід'ємної складової його фахової компетенції та запоруки уникнення багатьох соціально-педагогічних та інших небезпек суспільства. Саме тому слід відзначити необхідність корекції змісту дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» для майбутніх соціальних педагогів.

Вивчення дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» соціальним педагогом є передумовою профілактики небезпек в оточуючому середовищі.

Перспективи подальших досліджень. Надалі вважаємо за необхідне подальше дослідження поглибленого змісту та особливостей вивчення дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» майбутніми соціальними педагогами.

Список використаних джерел

1. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / [О. С. Баб'як , О. М. Сітенко, Ф. В. Ківва [та ін.] ; під ред. І.А. Ширенкова. – Харків : Ранок, 2000. – 304 с.
2. Ергономіка технологічних машин : метод. вказівки та завдання для самостійної роботи для студентів заочної форми навчання, які проходять підготовку з галузі знань 0505 «Машинобудування та матеріалообробка», напряму підготовки 6.050502 «Інженерна механіка». Освітньо-кваліфікаційний рівень – бакалавр / упоряд.: к.т.н., доц. Кошель Г.В., ас. Поповіченко С.А. – К. : КНУТД, 2011. – 23 с.: укр. мовою.
3. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності : підручник / Є. П. Желібо, В. В. Зацарний. – К.: Каравела, 2008. – 280 с.
4. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Слово, 2008. – 240 с.
5. Качинський А. Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи. / А. Б. Качинський. – К., 2003. – 472 с.
6. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства : навч. посіб. / О. П. Мягченко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 384 с.
7. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / І. П. Пістун ; худ. оформлення К. І. Мозгова, А. Я. Ємець. – Суми : Університетська книга, 1999. – 301 с.

Логвінова Є.В.

Актуальність вивчення питань безпеки життєдіяльності людини для соціального педагога

У статті розглянута історія захисту людей від небезпек, актуальні проблеми впровадження окремої дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності». Виокремлено місце

дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» в підготовці соціального педагога, як чинника його фахової компетентності.

Ключові слова: безпека людини, проблеми, соціальний педагог, життєдіяльність, ергономіка, соціальні небезпеки, профілактика.

Логвинова Е.В.

Актуальность изучения вопросов безопасности жизнедеятельности человека для социального педагога

В статье рассмотрена история защиты людей от опасностей, актуальные проблемы введения отдельной дисциплины «Основы безопасности жизнедеятельности». Выделено место дисциплины «Основы безопасности жизнедеятельности» в подготовке социального педагога, как части его профессиональной компетентности.

Ключевые слова: безопасность человека, проблемы, социальный педагог, жизнедеятельность, эргономика, социальные опасности, профилактика.

E. Logvinova

Topicality of Studying Life Safety Issues for Social Pedagogue

The article considers the history of protecting people against dangers, the topical issues of introducing a separate discipline "Principles of Life Safety". The role of the discipline "Principles of Life Safety" in training a social pedagogue has been defined as a part of his/her professional competence.

Key words: human safety, issues, social pedagogue, life activities, ergonomics, social dangers, prevention.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.